

**A túlélők
várákozása** Ágh István:
Októberi fogadalom
Nap Kiadó, Bp, 2006.

Újra és újra megbizonyosodom afelől, milyen jó lenne hinni a költészet erejében. Különösen manapság, amikor nincs hiteles történelem könyv – talán nem is volt soha, talán nincs is létalapja ilyennek; nincs hitelük a kijelentéseknek, és a kérdések mögött is számítás rejlik – talán így volt mindig. Úgy vélem, ez a tudósok és művészek kora. Előbbiek fizikai valónk, utóbbiak emberi mivoltunk megőrzésében tesznek szolgálatot, sokszínűen, vállaltan vagy kényszerből, múló reklámfényben vagy örökös marginalitásban. Akárhogy is, ők kapják a legkevesebb figyelmet, miközben a gépezetek, s a nagy összegépezet ha néha megakadva, némileg füstölögve, csikorogva, zötyögve, de működik, a szereplők cserélődnek, s az ember nem tanul. A *semmi sem az, ami-problémából* eredő igény vissza-visszatérő jelenség a költészetben, filozófiában – nevéen nevezni a dolgokat, nem abszolút igazságként, mégis a nyelv teremtőerejénél fogva ontológiai igényrel, valamit véglegessé, visszavonhatatlanná tenni a nyelvi létben. Minél inkább eluralkodik az abszolút relativizmus sehonnan sehová vezető útjának szemlélete, létélménye, annál erőteljesebb igény ébred azon emberekben a dolgok néven nevezésére, akik még megőriztek valamit emberi mivoltuk lényegéből.

„Az egyetlen történés bennem van, a várákozás története” – írta lírai naplójában Ágh István (*Kövön ülök, hazalátok*. In *Egymás mellett*), a naplóbéli várákozás másra irányult, mégis felidéződött bennem az *Októberi fogadalom* című gyűjteményes kötetét forgatva. A kötet az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójára készült, három részre bontva, prózákat és 56 verset tartalmaz. Az egykor más kötetekben szerepelt prózák, versek ebben a szerkesztésben, egymásutánosságban egy személyes, közösségi, emberi történetté állnak össze, melyet meghatároz a várákozás, melynek jelentéstartalma a kötetbéli összetett időstruktúrával összefüggésben fokozatosan bővül. (A recepcióban érzékeny értelmezések olvashatók Ágh István időszemléletéről, pl. Cs. Nagy Ibolya, Domokos Mátyás, Vasy Géza, Szentmártoni János tollából.) A kötet egy kiragadott időpont, 1956 köré szerveződik, de mind a személyes, mind a nemzeti történet szempontjából egyaránt tekint vissza és előre. A személyes és történeti időben csak részben választás kérdése egyéni és közösségi sors egybefonódása. A választás inkább a sors alakítására, viselésére irányul, miként arra a kötet címe is utal. Hogy mi is az a fogadalom, arra Ágh István a különböző időszakokból származó írásokkal különféle módon ad választ. Az „idő másvilágából”, a mindent átható rettegés, félelem, kiszámíthatatlanság, ki-

belezett csengők, törvénysértések, igazoltatások, szirénák idejéből (*Fejem fölé*), a rendszerváltás előtti időből árnyaltabban, bár kétségbevonhatatlanul merészen, az azutániakban a „titokról” nyíltan, mégis – igaz más okból – ugyanazzal a várákozással. A kötet darabjai mögött olvasható keletkezésük éve, a kvázi „szabadság” adta lehetőségen túl bölcsen, fájón mutatva, hogy idővel hogyan alakult 1956 utóélete, ennek kapcsán rávilágítva az időben rejlő állandóságokra (változatlanságokra) és változásokra, így hangsúlyozva az emlék, emlékezés, emlékezet visszanéző, mégis jövőbe tekintő fontosságát, mely a kötetet Szöcs Géza (*Liberté 1956*) szavaival élve 1956 kapcsán egyetemes „vízszintes emlékműve” teszi.

Emléket állít a neves és névtelen áldozatoknak, hősöknek, akikre, akiknek történetére családjuk vagy sorstársaik emlékeznek. De első kézből szól a túlélők áldozatáról, az életem át cipelt keresztéről, a sok csalódott, keserű emberről, akikről nem tudnak, nem tudunk, akiknek a rendszerváltás sem hozott vigaszt, elégtételt, egész életüket marginalitásba töltötték, töltik.

Ágh István elsősorban a forradalom résztvevői, s főként a túlélők felelősségére hívja fel a figyelmet. Az a csoda, amely fájdalmas vérszerződésé vált számukra a leszámolás pillanataiban, az eggyé válás a véráztatta földdel, fűvel, egymás fájdalmával, sebeivel, halálával, egy életre összekötötte őket, egy életre bőrükbe, vérükbe ivódott. A személyesen megélt Kossuth téri tragédia, az arcok, hangok, szagok, testrészek, vér, föld, fű, saját sebe, sebhelye mint mementó prózájában, költészetében gyakran visszatér, az embert és természetet egyesítő képekben a ciklikusság valahol mindig hibázik. A sebeztség, hegek, a hó vagy ködfedte lefojtottság, a befejezetlenség, kiszámíthatatlanság érzete létélménnyé válik. A *Gumibot a golyabálon* kötet egészét meghatározó – személyes élményektől, a nemzeti történet sorsformáló időszakának érzéletes megragadásán keresztül („Olyan terrort tapasztaltunk, melyet nem tudtunk összerakni egészé. Egy hír mögött sem sejtettük, hány letartóztatás, kivégzés lehet. Emitt íróper, otthon meg félholtra vert sógorom.”) – olyan általános létkérdés-kig jut, mint az igen sokféleképp értelmezhető „Itt nem szabad fölállni!” – kijelentés. Ehhez társulnak a kötetbéli versekben megragadott városi mindennapok jelei, nyomai, mint „Szilánksebek a falon” (*Állványok városa*). Ágh István költészete nem polarizáló, oppozíciókra épülő költészet, épp ez a tény irányítja a figyelmet az ellentétek feloldására. A jó–rossz, pozitív–negatív, álom–valóság, mi–ők, fehér–fekete ellentéte sokszor kibékíthetetlennek tűnik, pedig „csak” tisztázásra vár, ez a várákozás néha elégedetlenséggel, felháborodottsággal, csalódással, iróniával párosul, különösen, ha a „reményem fehér rongyai” és a „gyöztések fekete inge” (*Rézerdő*) némelyek számára felcserélhetőnek

tűnik. A *Virágnylásból földbe* 1969-ben igen veszélyes vers lehetett, már címében is idézi a Balassiban megragadott költői összegzést: „Ha bölcső Magyarország: / koszorús ravatal, / ha ravatal: nászagy”. A megjelenített karneváli helyzet, amelyben semmi sem az, ami, senki sem az, aki, a szemfényvesztés, amikor minden az ellentétébe fordul, amelyen nevetni is lehetne, „Ha azt a gondatlan haját / vér nem kuszálná”, ha nem aláznának halált, „ha az a pajzsfényű homlok / nem zuhant volna cipőkhöz”, „ha nem vinnék a levett kezét / homállyal gyászoló termeken át, / virágnylásból földbe / a világosság áldozatát”, ha minden otthonosságot s a tavasz reményeit nem árnyékolná be a mindent uraló hazugság. Ma nem divatos morális kérdéseket vetett fel a vers egykor, s azokkal szembesít ma is. Nem reflexív vagy politikai költészet ez, az emberről mint testi, lelki, szellemi, morális lényről szól, az emberhez mint ilyenhez fordul, szembenézést, „elszámolást” sürgetve. Felfedve, hogy a gépezet mindent kifordít magából (*Remetekerti szobor*), hogy az „Enyém se volt és elveszett”-élménye általánossá vált, hogy a halottak feledhetetlenek, a gyilkosokat homály fedí, az emlékezés, az ember zárójelbe került. Az *Őszi dátumok* zárójeles részei összeállnak, két fontos kérdést vetve fel: lehet-e a magasságból a vegetációba visszahullva örülni a pusztá létnek?, s vissza lehet-e jutni egy „az” előtti állapotba? Ezek azok a kérdések, amelyekre a legobjektívebb történelem könyvek sem adhatnak választ. Ez a mindenkori „túlélők” keresztje, de a mindenkori utódok felelőssége is. De a kérdések száma csak nő. Amikor „már van neve s kimondható a régi ősz” (*Tabu*), ugyanúgy kérdés maradt, mi lesz az akkori áldozatokkal, mi a bűnösökkel, meg lehet-e bocsátani, hol a határ emlékezés és felejtés között – feledjük el a bűnösöket, de emlékezzünk az áldozatokra (*Mindig virágos*)? Jogosnak tűnik a kérdés, „De hol a bűnös, ha mindenki vádol?” (*Nem a dohányzás ártalmáról*). És súlyos a kijelentés: „így maradt el / a büntetés, tragédiám katarzisa” (*Összegyűjtött vallomások*). Buda Ferenc hasonlóan fogalmazott a *Túl a falonhoz* írott bevezetőjében: „Személyes elszámolni, leszámolni valóm senkivel nincsen. (...) Ám az igazság helyreálltát várva várom azóta is.” Ez a túlélők várakozása. Ehhez társul a keserűség: „Majd én kiváltom, / megrágom, lenyelem, kihányom / múltunk utolsó csomagját, / megélek belőle, / mint ez az ország” (*Küldjél csomagot*). A sors ironiája vagy az ember tragikus esendősége folytán várakozásukat, csalódottságukat csak fokozza az a rendszerváltozást követő széthúzás, eltávolodás, elszakadás, mely sorstársakból ellenségeket teremtet – „ugyanabban a korban éltem én is, / ugyanazt a nehéz ebédet ettem velük az étkezdében, akikkel telefonom központi száma is közös volt, (...) milyen hamar idegen lett az arcuk!” (*Nem a dohányzás ártalmáról*). Ez a megrázó kódtatás már nem „csak” a túlélőké, a rendszerváltozás

előtt felnőtt korú nemzedékeké is. Így noha természetbe ágyazottan vagy fotókat idéző realiztikussággal jeleníti is meg Ágh István az 1956 előtti, utáni időszakot, átütő erővel a forradalom képeit, a kötet írásai történetiségükben is távolabbra mutatnak. A versek sorát záró *Októberi fogadalomba* zárt fájdalom olyan küszöb az emberiség számára (a problémák világszerte egyre kevésbé lokalizáltak és lokalizálhatók), amelyet nem lehet átlépni. A drámák helye sosem válhat a mindennapok terévé, mindig akadnak, akik sosem felednek (*A Parlamentnél*). Épp elég a mementó már az ember számára, hogy senki ne élhessen „emberálatnak kiszolgáltatottan” (*Az éj kutyája*) – remélhetnénk, tudván, hogy nincs így.

A kérdések sorára a bennük foglalt kritikus válasz mellett, a kényszer-magány, a Krisztus-szerep, a számvetés különféle variációi, megvalósulási formái értelmezhetők ha nem is válaszokként, inkább reakciókként.

Megrázó, hogy a kötetben a magány, magány-érzet mennyi fokozata, változata jelenik meg. A vidéki fiatal fiú első budapesti élményétől, a „félelmes bizonytalanságtól” (*Második árvaságom*) az otthonról haza vágyódók életérzéséig, a szerelmes, a társak, a szellemi-lelki rokonok hiányáig, a barátok elvesztéséig, a *Száműzetés-próba* belső emigrációjáig, *A kisoroszi révben* megragadott oszthatatlan egzisztenciális magányig.

Ágh István plasztikusan fogalmazza meg a talán klasszikusan kelet-közép-európainak tekinthető kivettség-érzetet, megaláztatást – a korlátozásokét, a határlépéseket, az elárúsító nő és a pincér sértését, s a fájdalmasabbakat, a honfitársak bántó szavaiét: „ócsárolták az otthoni irodalmat, / vele engemet is”, „csak az egyik sértett / meg igazán önérzetemben, jobban, mint az a / garbóáros nő, az a merde nem hatott annyira, / mint »te, a rendszer kegyeltje«”, a megfigyelők, besúgók értetlenségét „hogy én sosem cserélem el / országot hontalan szabadságra” (*Akkor Párizsban*). Hasonlóan áthatóan érzékelteti a félelem különféle formáit, a bizonytalanságét, a börtönletét, a halálfélelmet, a másik féltését, a mindennapokét, az álmokét, a félelmet a félelemtől, „a létezés hideglelésé”-ét (*A Nyugati pályaudvar éje*).

Visszatérő s e kötetben is meghatározó Ágh István költészetében a Krisztus-szerep kérdése. Nem feltétlen hagyományos értelmezésekkel, szerepvállalással szembesül az olvasó. A *Sivatagi testamentum* pusztai vándorlása, a pusztítással, pusztulással való szembeszegülés, a megtisztulás igénye, az áldozat, a Messiásszerű fordulatvárás, az egyesülés a természettel, a magára hagyatottság, a mivé lett, pedig „szabadítónak”, „megváltónak” indult, a keselyű és az ezt követő néma csönd 1956 csodálatos költői parafrázisa. Miként az *Innen indulnak* is, amelyben az a nap, az a tragédia egyfajta Jézusi alászállásként, pokoljárásként

értelmeződik, mintha az alászállást követően, a halálon túlról, a „temetőnél lentibb / életemből” térne vissza. Ezt azonban egy faramuci feltámadás követi, a viselt „stigma (sebhely) figyelmeztető, valahogy befejezetlen a történet, mert „alcás gyilkosod / többszöröse egy infarktusnak, hét-szer / annyi a maszlag, kizárólagos / a gög, a gúny, eszeveszett önérdék / bandázik, virágéneket tapos, / mondat: Úristen, én nem vagyok itthon? / mondom: Úristen, én nem vagyok itthon!” A *Féreg viszi az álmat*ban meglepő természetességgel olvad eggyé költészetében a biblikus-mitológikus szüzsé- és motívumkincs a realiztikus elemekkel, mint például a falban a kígyó és a lehallgatás, a megváltásért lehulló alma, amikor nincs bűn, az alma inkább lehullik, hogy bekövetkezzen, aminek kell, így talán majd a megváltás is.

A finom nyelvi, formai megoldások, a részletező, érzéletes leírások a versben is a prózairó alaposágával, a prózában is a lírikus költőiségével, a visszatérő témák, motívumok, az állandóságok és változások vizsgálata, értelmezése a részletek felé csábítja az olvasói figyelmet. Emellett a kötet egészében összegző, számvető jellege mindvégig hangsúlyos marad. Egy korszak, s 1956 mindenkor emlékezet számára történő költői rekonstrukcióját tekintve éppúgy, mint a talán 1980-as évektől gyakori vá váló létösszegző versek fényében. A III. részben szerepeltetett két prózában, az *Ezredesné csillagokban* és a *Ködben*, amelyeket az *Árokból jön a törpe* felejthetetlen kötetből is ismerhet az olvasó, különleges elbeszéléstechnikák, narratív eljárások követhetők nyomon. A két elbeszélő két nézőpontot tesz dominánssá, az elbeszélőt és a levél szerzőjét, melyek a történetiség mellett, a legmélyebb emberi érzésekben, gondolatokban találkoznak, érnek össze, az egyes nézőpontok megértését segítve. A realiztikus elemek, a korjellemző próza felé irányítanak az értelmezést, de különösen a *Köd*, amelyben a levélíró anya és az elbeszélő „anya” kvázi ugyanaz, valóság és fikció, valós és teremtett elbeszélő, a különféle idősíkok, a belső és külső nézőpont, a személyesség szintjei összemossódnak, hangsúlyosabbá teszi azt az ontológiai, összegző jellegűt, mely a kötet egészére jellemző.

Hogy a várakozás története hogyan végződik, lesz-e vége, nem tudom. Az ítékezés joga, úgy vélem, nem a miénk. Viszont jogunk van köszönetet mondani, emlékezni, erőt merítve tisztán, szeretettel cselekedni. Ágh István kötete számvetésre, szembenezésre, gondolkodásra inspirálja az olvasót. Valami nagy emberi változásra lenne szükség, hogy ne kelljen megváltva megváltásra várni, talán még nem késő szellemi, morális értelemben „lekapcsolni a biztosítékot, / s mint tenyeret belehelni ezt a házát” (*Csak egy halottól...*), a világot, amelyben élünk.

Ekler Andrea

Emelkedő égtájak Megfordult égtájak;
Serfőző Simon versei
Szépírás – Orpheusz
Bp., 2007.

Új kötetében Serfőző Simon gondolatainak őszinteségével becsüli meg önmagát és tisztel meg bennünket, olvasókat. Együtt lélegzik a korról, amely immár nemcsak a jelen, de egy darabnyi történelemmé lett múlt idő is.

Serfőző Simon költészete mindig is a vállalásnak, a közösséggel való azonosulásnak a lírája volt. Legjobb verseiben ezt a rá jellemző stílus eltéveszthetetlen eszközeivel oly módon prezentálta, hogy az ihlet érintette szöveg a hagyomány és a modernség pólusai közt kifeszített szívárványszínű verskorpuszként gyulladt föl. S hogy új kötetében ez ily maradéktalanul sikerülhetett, ahhoz a hagyománytól el nem szakadó, ám a jövőért a korról folytonosan perlekedő Én ereje kellett. Serfőző évtizedeken át bírta erővel ezt az intellektuális munkát, állta az élet hullámveréseinek próbáját.

A kötet első ciklusa a *Nagyobb napot gyűjtani* című, mintegy lendületet adó kifutópályája a címadó, a *Megfordult égtájak* felszárnyaló második ciklusának.

Amit az első ciklus verseinek tág ölelésével befog, az a személyes élethelyzet és a nép, a nemzet sorsával való összeolvadás élménye. A kilátóponthoz érkezett életút érzülete, a számvetése, hogy inntól fogva a versek minden sorát a kimért idő fényei sugarazzák be. Hogy a szavaknak és a gondolatoknak inntól fogva önmagukért helytállni képes erővel kell megszületniük. Korunk anomáliáira s az ellentmondásokból fakadó feladatokra, Vörösmartyt idéző filozofikussággal tekint: „Mi miatt halt ki annyi / nekibuzdulás, akarat? / Nem haladt odébb a világ, / ma is úgy ment le a Nap” (*Ma is*). S hogy mi-féle feladat és mennyi munka tornyosul még előttünk, arra a *Falat támasztva* soraival utal: „Honnan a sok dologtalan kéz” – kérdi, pedig „Gyűrték a munkát valamikor.” „Szolga kezékké lettek, legyintgetők, / kivertek fogásukból a szorgalmat.” S most, amikor az aládúcolás munkájára lenne szükség, mert „Omlik az ország ereszalja”, tétlenségre kárhozható „Falat támasztva tekintgetnek / a munkanélküli szerszámok.”

A második ciklusban néhány nagy vers felemelő erejével folytatódik a lendület. Számot vet életének fordulataival, többek között a letűnt idők mára bizonyossággá lett élményével, őt is besúgók vették körül (*Most tudom már, Azt láttam*). A költő számot vet csalódással, reménytelenséggel (*Nem itt éltem, Nem hallják?*), majd pályatársakat idéz meg, Bella Istvánt, Kalász Lászlót avagy József Attila alakját. És itt található a tipikus versjegyek alapján klasszikusan serfőzői-